

Dr Irena Fedorowicz
Uniwersytet Wileński, Wilno, Litwa

„Filologia kłopotliwej mniejszości”. Wczoraj i dzisiaj polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim

Wstęp

Tytuł niniejszego artykułu nawiązuje do publikacji pt. *Filologia kłopotliwej mniejszości* zamieszczonej w 2003 roku w warszawskim dzienniku „Rzeczpospolita” z okazji obchodów 10. rocznicy powstania na Uniwersytecie Wileńskim filologii polskiej¹. Autorem publikacji jest historyk idei i publicysta, prof. Bohdan Cywiński, który przez kilka lat pracował na polonistyce Uniwersytetu Wileńskiego jako profesor wizytujący. „Filologią kłopotliwej mniejszości” autor nazwał tę właśnie polonistykę, a „małym dziełkiem niełatwej przyjaźni” – ówczesną Katedrę Filologii Polskiej przemianowaną w 2007 roku na Centrum Polonistyczne. Prof. Bohdan Cywiński w swoim artykule przypomniał okoliczności powstania, a właściwie odrodzenia, polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim, zwrócił uwagę na specyfikę tego kierunku studiów na tle innych filologii i na aktualne problemy. Refleksje jubileuszowe znanego naukowcy i publicysty spotkały się ze sporym zainteresowaniem w Polsce oraz na Litwie. Do tego tekstu nawiązał m.in. w 2014 roku w swoich wspomnieniach o wileńskim okresie w pracy zawodowej i badawczej inny profesor wizytujący Uniwersytetu Wileńskiego, historyk literatury prof. dr hab. Tadeusz Bujnicki. Artykuły obu profesorów, ukazujące działalność ważnej dla kultury polskiej placówki dydaktyczno-naukowej, liczącej dzisiaj już 23 lata, z perspektywy lat i odległości (Warszawa, Kraków), są cenne i inspirujące.

Celem artykułu jest przedstawienie zarysu działalności naukowej pracowników Centrum Polonistycznego Uniwersytetu Wileńskiego w ciągu minionych 23 lat (co stanowi kontekst do tekstów B. Cywińskiego i T. Bujnickiego), a także poszukiwanie odpowiedzi na pytania: Jak z dzisiejszej perspektywy wyglądają uwagi i propozycje prof. B. Cywińskiego

¹ Cywiński Bohdan, *Filologia kłopotliwej mniejszości*, „Rzeczpospolita”, 2003, nr 254, 30 października, s. 2.

Foto 1. Pracownicy i goście Katedry Filologii Polskiej UW podczas obchodów 10-lecia tej placówki (2003)

Źródło: archiwum własne autorki.

z 2003 roku? Jak w ciągu ponad dziesięciu lat zmieniła się specyfika studiów polonistycznych na tej uczelni? Czy polonistyka wileńska ma szanse na rozwój? Temat ten nie był dotąd obiektem badań naukowych², co zresztą jest zrozumiałe ze względu na młody wiek polonistyki w powojennych dziejach Uniwersytetu Wileńskiego.

Początki odrodzonej polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim i dotychczasowe osiągnięcia

Aby zrozumieć kontekst artykułu Bohdana Cywińskiego, należy przynajmniej skrótowo przypomnieć dzieje odrodzonej polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim. Kierunek filologia polska został włączony do programu studiów w powojennych dziejach Uniwersytetu Wileńskiego w

² Wyjątek stanowią dwa artykuły: Dawlewicz Mirosław, *Dzieje i współczesność polonistyki Uniwersytetu Wileńskiego. Współpraca z zagranicą*, „Europejskość ojczyzn. Litewsko-polskie związki literackie, kulturowe i językowe”, pod red. Mirosława Dawlewicza, Wilno 2009, s. 325–335 oraz Karaś Halina, *Katedra Filologii Polskiej Uniwersytetu Wileńskiego*, „Polonistyka na świecie. Pierwszy Kongres Polonistyki Zagranicznej”, Warszawa 4–6 września 1998 roku. Wybór materiałów, pod red. Stanisława Dubisza, Aliny Nowickiej-Jeżowej i Jerzego Święcha, Warszawa 2001, s. 180–186.

1993 roku, trzy lata po odzyskaniu przez Litwę niepodległości. Wtedy właśnie na Wydziale Filologicznym tej uczelni powstała Katedra Filologii Polskiej, natomiast na Uniwersytecie Warszawskim – na zasadzie parytetu – Studium Lituanistyczne, przekształcone później w Katedrę Językoznawstwa Ogólnego i Bałtystyki, przygotowujące bałtystów, zresztą już od roku akademickiego 1988/1989. Polonistyka na Uniwersytecie Wileńskim miała swoich „rodziców chrzestnych”, którymi byli: premier rządu Rzeczypospolitej Polskiej Hanna Suchocka, prof. dr hab. Elżbieta Smułkowa z Uniwersytetu Warszawskiego³, prof. Jan Widacki, ówczesny ambasador RP w Wilnie, oraz redaktor paryskiej „Kultury” Jerzy Giedroyc⁴. Swoje zasługi w powstaniu pokrewnych placówek naukowych w Wilnie i Warszawie miał również Ogólnopolski Klub Miłośników Litwy kierowany przez Leona Brodowskiego.

Kierownikiem Katedry Filologii Polskiej, przemianowanej w 2007 roku na Centrum Polonistyczne, został prof. dr hab. Algis Kalėda, absolwent Uniwersytetu Wileńskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, historyk literatury litewskiej i polskiej, tłumacz literatury polskiej na język litewski, m.in. twórczości Czesława Miłosza. Pełnił on tę funkcję w latach 1993–2007 oraz 2012–2016. W latach 2007–2012 kierownikiem Centrum Polonistycznego był doc. dr Mirosław Dawlewicz, socjolingwista badający zróżnicowanie socjologiczne i terytorialne polszczyzny północnokresowej w zmienionych warunkach społeczno-politycznych na Litwie. Od września 2016 roku ponownie pełni obowiązki kierownika Centrum Polonistycznego.

³ O jej wspomnieniach z tego okresu zob.: E. Smułkowa, *Refleksja na temat studiów z tak zwanych filologii rodzimych i obcych*, „Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe. Monografia zbiorowa”, pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy, Wilno 2014, s. 96–104. Zdaniem autorki, która miała wgląd do korespondencji z 1991 r. pomiędzy rektorem Uniwersytetu Warszawskiego prof. A. K. Wróblewskim a rektorem Uniwersytetu Wileńskiego prof. R. Pavilionisem, początkowo brano pod uwagę utworzenie na Uniwersytecie Wileńskim Instytutu Kultury Pogranicza, a później – Centrum Polonistyki. Wtedy też pojawił się pomysł zorganizowania stałego wspólnego seminarium.

⁴ Zajączkowska Wanda, *Literackie związki nierozłączne. Rozmowa z doc. dr. Algisem Kalėdą, kierownikiem Katedry Filologii Polskiej Uniwersytetu Wileńskiego*, „Słowo Wileńskie”, 1996, nr 20, 17–23 maja, s. 2 oraz Bujnicki Tadeusz, *Polonistyka wileńska. Uwagi o badaniach nad literaturą (na dziesięciolecie Katedry Filologii Polskiej)*, „Na pograniczach, kresach i poza granicami. Studia”, Białystok 2014, s. 384.

Od początku swojego istnienia Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego nawiązywało do chlubnych tradycji przedwojennej polonistyki na dawnym Uniwersytecie Stefana Batorego (1919–1939), której dzieje wyczerpująco przedstawiła dr Teresa Dalecka w swojej monografii pt. *Dzieje polonistyki wileńskiej 1919–1939* (Kraków 2003). Książka ta zyskała rozgłos – kontakt z autorką nawiązały m.in. Elizabeth Kridl-Valkenier, córka prof. Manfreda Kridla (1882–1957), oraz Julia Knyszewska, córka prof. Stanisława Cywińskiego (1888–1941)⁵. Rzeczą znaną – filarami nowo utworzonej placówki zostali przybyli z Polski prof. dr hab. Tadeusz Bujnicki z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, syn żagarysty wileńskiego, członka Klubu Włóczęgów Wileńskich Teodora Bujnickiego (1907–1944), oraz prof. dr hab. Elżbieta Janus z Instytutu Badań Literackich PAN w Warszawie, zaprzyjaźniona z wilmianką, prof. dr hab. Marią Renatą Mayenową (1910–1988). W pierwszym 10-leciu istnienia Katedry Filologii Polskiej mury swego uniwersytetu, a przy okazji również siedzibę polonistyki, odwiedziły nieżyjące już dziś sławy tej miary, co prof. Irena Sławińska, prof. Czesław Zgorzelski czy też noblista Czesław Miłosz.

W pierwszych latach swej działalności Katedra Filologii Polskiej nie miała jeszcze – poza kierownikiem doc. dr. Algisem Kalędą – własnych pracowników ze stopniami naukowymi, toteż wspierali ją wizytujący profesorowie i doktorzy, tacy jak: prof. dr hab. Radosław Okulicz-Kozaryn oraz dr Jerzy Borowczyk z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, prof. Jerzy Kaczorowski z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, prof. dr hab. Andrzej Romanowski, prof. dr hab. Jakub Niedźwiedz, prof. dr hab. Paweł Bukowiec, dr Beata Kalęba – z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, prof. dr hab. Halina Karaś, prof. dr hab. Zofia Zaron, dr Jolanta Chojak, dr Tomasz Wroczyński, dr Małgorzata Kasner (wszyscy z Uniwersytetu Warszawskiego). Od jesieni 2016 roku, po odejściu na emeryturę prof. dra hab. Algisa Kalędy, w Centrum Polonistycznym zatrudnionych jest siedmioro samodzielnych naukowców (czterech językoznawców i trzech literaturoznawców): doc. dr Mirosław Dawlewicz, doc. dr Krystyna Rutkowska, doc. dr Wiktoria Ušinskienė, dr Teresa Dalecka, dr Irena Fedorowicz, dr Kinga Geben oraz dr Regina Jakubėnas. Wszyscy pracownicy oprócz działalności

⁵ Fedorowicz Irena, *15-lecie polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim*, „Magazyn Wileński”, 2008, nr 12, s. 34.

dydaktycznej prowadzą badania naukowe w ramach projektów międzynarodowych oraz lokalnych finansowanych przez Litewską Radę Naukową⁶. Obejmują one m.in. takie dziedziny, jak: badanie spuścizny Wielkiego Księstwa Litewskiego, litewsko-polskich związków literackich, obecności literatury i kultury polskiej na Litwie, lokalnej polszczyzny w aspekcie socjolingwistycznym i dialektologicznym. Owocem tych badań są publikacje monograficzne⁷ oraz skrypty dla studentów I stopnia kierunków humanistycznych, które ukazały się drukiem Wydawnictwa Uniwersytetu Wileńskiego⁸. W dorobku naukowym Centrum Polonistycznego jest kilka międzynarodowych konferencji naukowych dotyczących m.in. badań nad Wilnem romantycznym, twórczością Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Czesława Miłosza⁹.

⁶ Projekty, w których brali udział pracownicy Centrum Polonistycznego UW (wybór): *Archiwum cyfrowe dokumentów historycznych i kulturowych. Kolekcja pergaminów Litewskiej Biblioteki Narodowej im. Martynasa Mażydasa (katalog cyfrowy rękopisów WKL z XV–XVII w.)* (2006/2007); *Dygitalizacja Ksiąg Sądowych WKL, przechowywanych w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego* (2012/2013); *opracowanie słownika Specializuotas mokomasis lietuvių-lenkų žodynas* (2007/2009); *Użycie języków a tożsamość narodowa w miastach litewskich („Miasta i języki“)*, 2007/2009); *Socjolingwistyczna mapa Litwy: miasta i miasteczka* (2010/2012); *Jan Karłowicz jako animator życia naukowego i kulturalnego przełomu XIX i XX w., badacz języka litewskiego i polskiego* (2012/2013).

⁷ Publikacje monograficzne pracowników polonistyki UW (wybór): *Język polski na Kowieńszczyźnie. Historia, sytuacja socjolingwistyczna, cechy językowe, teksty*, praca zbiorowa, pod red. Haliny Karaś, Warszawa 2001; Dawlewicz Mirosław, *Słownictwo socjolektu młodzieży polskiego pochodzenia w Wilnie*, Warszawa; Geben Kinga, *Świadomość i kompetencja językowa a warstwy leksykalne w idiolektach młodzieży polskiego pochodzenia na Wileńszczyźnie*, Warszawa 2003; Dalecka Teresa, *Dzieje polonistyki wileńskiej 1919-1939*, Kraków 2003; Jakubėnas Regina, *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku*, Kraków 2005; Fedorowicz Irena, *Czesław Jankowski w życiu kulturalnym Wilna lat 1905–1929*, Kraków 2005; Kalėda Algis, *Dziejów literatury litewskiej 1918–2000*, tom II, Warszawa 2003 oraz tegoż, *Od M do M*, Warszawa 2004.

⁸ Zob.: Rutkowska Krystyna, *Pogranicze polsko-litewskie: język a kultura* (2012); Dawlewicz Mirosław, *Zarys gramatyki języka polskiego. Części mowy, odmiana* (2012); Geben Kinga, *Kultura języka polskiego. Zmiany słownikowe w polszczyźnie mówionej na Litwie* (2013); Fedorowicz Irena, *Związki literackie polsko-litewskie w XIX i na początku XX wieku* (2015); Jakubėnas Regina, *Czasopiśmiennictwo Wielkiego Księstwa Litewskiego* (2015); Kalėda Algis, *W poszukiwaniu poetyckiej tożsamości Wilna* (2016).

⁹ Tytuły konferencji (wybór): *Wileńskie konteksty romantyczne* (1994 i 1996), *Adam Mickiewicz – teksty i konteksty* (1998), *Słowacki a Litwa* (1999); *Przestrzeń i czas*

Pokłosiem ostatniej konferencji, poświęconej 20-leciu działalności polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim, jest monografia zbiorowa *Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe*, która doczekała się pochlebnych recenzji na Litwie i w Polsce¹⁰. Dr Monika Kresa z Uniwersytetu Warszawskiego w recenzji tej pracy zbiorowej napisała m.in.: „Omawiana pozycja stanowi zbiór tekstów, dla których osią konstrukcyjną stały się polsko-litewskie relacje historyczne, literackie, naukowe i językowe (...) składające się na całościowy obraz kontaktów dwóch narodów, którym przyszło żyć w jednej rzeczywistości geopolitycznej i które musiały nauczyć się w tej rzeczywistości funkcjonować”¹¹.

Słowa te można traktować jako swoistą wizytówkę dotychczasowej i obecnej działalności polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim jako kierunku otwartego, uwzględniającego bardzo ważne – zdaniem prof. dr. hab. Tadeusza Bujnickiego – aspekty historyczne, socjologiczne i językoznawcze, umożliwiające badania kontekstowe i komparatystyczne¹². Idzie to w parze ze współpracą z różnymi placówkami oświatowo-kulturalnymi na Litwie. Tak np. poloniści współpracują z Instytutem Polskim w Wilnie oraz Muzeum Adama Mickiewicza, działającym przy Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego, biorą aktywny udział w prelekcjach organizowanych w ramach Śród Literackich oraz w konferencjach, niektóre z nich wspólnie przygotowują (np. *Adam Mickiewicz w XXI wieku* (2008); *Interpretacje poematu Adama Mickiewicza „Grażyna” w XXI wieku* (2013).

Czesława Miłosza, (2001, wspólnie z Litewskim Instytutem Literatury i Folkloru); *Polonistica Vilnensis: paradymaty rozwoju* (2003); *Europejskość ojczyzn: litewsko-polskie związki literackie, kulturowe i językowe* (2008); *Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe* (2013); *Pasaże Witolda Hulewicza* (2015, przy współpracy z UJ).

¹⁰ *Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe. Monografia zbiorowa*, pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy, Wilno 2014.

¹¹ Kresa Monika, *Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe. Monografia zbiorowa* pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy [rec.], „Poradnik Językowy”, 2015, z. 4, s. 131. Zob.: też recenzję autorstwa Haliny Turkiewicz w: „Slavistica Vilnensis”, 2015, t. 60, s. 297–298.

¹² Bujnicki Tadeusz, dz. cyt., s. 383–384.

Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego współpracuje również ze szkołami polskimi na Wileńszczyźnie, organizując m.in. seminaria językoznawcze i literaturoznawcze dla nauczycieli polonistów ze szkół rejonu wileńskiego, a także przygotowując do druku podręczniki szkolne i pomoce dydaktyczne¹³. Wykładowcy wspólnie z kolegami z Katedry Języka Polskiego i Dydaktyki Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego od lat biorą udział w pracach komisji sprawdzającej Republikańskiej Olimpiady Języka Polskiego na Litwie (w 2016 roku odbyła się 27. jej edycja). Centrum Polonistyczne stawia sobie za cel również popieranie wszechstronnej litewsko-polskiej współpracy kulturalnej oraz popularyzację kultury polskiej na Litwie połączone z poznawaniem dziedzictwa dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Służą temu m.in. tradycyjne Dni Polonistyki (w 2016 roku odbyły się one po raz 14.), w ramach których odbywają

Foto 2. Uczestnicy Dni Polonistyki na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wileńskiego na wycieczce przed pałacem Balińskich w Jaszunach (2015)

Źródło: archiwum własne autorki.

¹³ Zob. m.in.: Dalecka Teresa, *Radość czytania* dla klasy IX, Kaunas 2007 oraz tejże (wspólnie z Teresą Król) *Zamyślenie nad słowem* dla klasy X, Kaunas 2008; Geben Kinga (wspólnie z Elwirą Bielawską), *Oswajanie słów. Podręcznik do nauczania języka polskiego dla klasy 7*, Kaunas 2007, Fedorowicz Irena, *Antologia literatury polskiej. Cz. II Romantyzm – pozytywizm, dla klasy XI*, Vilnius 2005.

się konferencje studenckie, pokazy filmów polskich, są organizowane konkursy literackie oraz wycieczki (np. do Borejkowszczyzny, Jaszun, Szetejń i Świętobrości, Kiejdan, Kowna, Druskiennik). W 2007 roku zapoczątkowana została również tradycja upamiętniania rocznic urodzin literatów związanych z Wilnem i Litwą (np. Władysława Syrokomli, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Teodora Bujnickiego, Witolda Hulewicza) oraz osób zasłużonych dla kultury polskiej (np. Oskara Kolberga).

W uznaniu zasług w dziedzinie kultywowania języka polskiego i kultury polskiej za granicą w 2007 roku decyzją Kapituły Nagrody „Polonicum” pod patronatem Rektora Uniwersytetu Warszawskiego, Marszałka Senatu RP i Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP dla Centrum Polonistycznego Uniwersytetu Wileńskiego przyznano wyróżnienie. W 2014 roku laureatem Nagrody „Polonicum” „za wybitne osiągnięcia w krzewieniu języka polskiego i kultury polskiej za granicą” został prof. dr hab. Algis Kalėda, ówczesny kierownik Centrum Polonistycznego Uniwersytetu Wileńskiego.

Zmiany programowe studiów polonistycznych i ich skutki

Odrodzenie w 1993 roku polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim pozwoliło wypełnić dotkliwą lukę – odtąd języka polskiego i literatury na poziomie akademickim mogli uczyć się na słynnej wszechnicy nie tylko Polacy, absolwenci szkół polskich (jako filologii rodzimej), ale też Rosjanie, Litwini oraz Polacy, absolwenci szkół rosyjskich czy litewskich (filologii obcej). Jako placówka dydaktyczna Centrum Polonistyczne od początku swego istnienia stawiało sobie za cel kształcenie specjalistów w zakresie polskiej literatury, kultury oraz języka, z myślą o przyszłych pracownikach rządowych i pozarządowych instytucji oświatowych i kulturalnych na Litwie. Zainteresowanie studiami polonistycznymi było znaczne – na każdym roku studiów było średnio 30 osób (po 14 osób w obu grupach). Obowiązywały dwa osobne programy nauczania języka polskiego, czyli jako filologii rodzimej oraz obcej. Od II roku studiów wykłady odbywały się wspólnie, poziom znajomości języka wyrównywał się ostatecznie na IV roku. Takie „ulgi” przysługiwały nie tylko w odniesieniu do „kłopotliwej mniejszości”, ale też filologii litewskiej – do 2013 roku istniały dwa programy studiów, w tym osobny dla absolwentów szkół rosyjskich i polskich, czyli przedstawicieli najliczniejszych na Litwie mniejszości narodowych.

Pierwsi absolwenci polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim ukończyli w 1997 roku. W ciągu 22 lat dyplomy filologa polonisty z tytułem bakałarza otrzymało blisko 300 absolwentów. Część z nich kontynuowała studia filologiczne na poziomie studiów magisterskich w Katedrze Sławistyki Uniwersytetu Wileńskiego bądź też na uniwersytetach w Polsce (np. na Uniwersytecie Warszawskim, Katolickim Uniwersytecie w Lublinie, Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie). Wśród nich jest już pięćcioro doktorów nauk humanistycznych w zakresie filologii polskiej¹⁴. Absolwenci polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim znajdują zatrudnienie jako pedagodzy (np. Marek Pszczołowski, Iwona Mikonis-Krajewska, Łucja Stefanowicz, Andrzej Gobis, Alicja Tumas), dziennikarze (np. Renata Butkiewicz – Radio „Znad Wilii”) czy pracownicy ważnych placówek oświatowo-kulturalnych (np. Odeta Gudišauskaitė-Venckevičienė – tłumaczka w Instytucie Polskim w Wilnie, Janina Lipniewicz-Klimaszewska – starszy specjalista Wydziału Oświaty w Samorządzie Rejonu Wileńskiego).

Rekrutacja studentów polonistyki do dwóch osobnych grup została zlikwidowana w 2013 roku, odtąd filologia polska na Uniwersytecie Wileńskim, będąca dotychczas „kłopotliwą” (bo wymagająca niejako wyjątkowego traktowania), stała się jedną z wielu filologii obcych, przy tym tracącą popularność. Głos cenionych filologów polskich, akcentujących potrzebę uwzględniania w ofertach edukacyjnych specyfiki lokalnej, nie został usłyszany¹⁵. Pewną alternatywą było wprowadzenie w latach 2009–2013 – zamiast dotychczasowej polonistyki – nowej (podwójnej) specjalizacji: filologia litewska i język polski. Kierunek ten ukończyło ogółem 12 absolwentów (dwa roczniki). Od 2013 roku powrócono do programu polonistycznego w odnowionej formie, ale już w innych warunkach, wynikających z reform w dziedzinie oświaty przeprowadzonych na szczeblu państwowym¹⁶. Od 2012 roku zaczął obowiązywać system

¹⁴ Absolwenci polonistyki Uniwersytetu Wileńskiego, którzy obronili rozprawy doktorskie w Polsce, to: Natalia Mażulis (Siudzińska), Wioleta Żakiewicz, Halina Gierasimowicz (Kamczycka), Barbara Dawidowicz, Maksim Duszkin.

¹⁵ Smułkowa Elżbieta, dz. cyt., s. 101.

¹⁶ W kwietniu 2009 r. zatwierdzono Ustawę o nauce i studiach (nr XI-242, 30.04.2009, LR mokslo ir studijų įstatymas) regulującą system opłat za studia wyższe na Litwie. Wprowadzono 2 kategorie studentów: 1. tych, których studia finansuje państwo; 2. tych, którzy sami pokrywają koszty studiów. Do kategorii 1. zaliczane są osoby, które mają wysoką średnią ocen na maturze. Każda uczelnia wyższa sama decyduje o tym, jaka

opłat za studia, zgodnie z którym koszt dowolnych studiów filologicznych (a więc również w zakresie filologii polskiej) na Uniwersytecie Wileńskim wynosi 6 390 litów (1 850 euro) za rok akademicki, czyli dwa semestry studiów¹⁷. Z uwagi na wysokie czesne podjęcie studiów polonistycznych przez absolwentów szkół polskich z Wilna i Wileńszczyzny stało się odtąd możliwe jedynie dzięki wsparciu finansowemu Ambasady RP w Wilnie i Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie” (przyznają one stypendia dla studentów I i II roku). Obecnie (rok akademicki 2016–2017) na studiach licencjackich są 22 osoby. Na studiach magisterskich z językoznawstwa stosowanego na filologii litewskiej jest absolwentka polonistyki Agata Adomaitytė. Inna absolwentka, mgr Monika Bogdziejewicz, kontynuuje badania naukowe w dziedzinie językoznawstwa kognitywnego na rodzimej uczelni w ramach studiów doktoranckich. Opiekunem naukowym obu osób jest doc. dr Krystyna Rutkowska z Centrum Polonistycznego.

O polonistycie na Uniwersytecie Wileńskim – piórem współpracujących z nią profesorów

Prof. Bohdan Cywiński we wspomnianym artykule z 2003 roku napisał: „Dobra, atrakcyjna dla studentów, prezentująca polską tradycję i promująca polską współczesność polonistyka w Wilnie jest nam potrzebna”. Zwrócił uwagę na specyfikę problematyki badawczej prowadzonej przez polonistykę na Uniwersytecie Wileńskim, uwzględniającej wielokulturowość i wieloetniczność regionu¹⁸, ale też na trudności z dydaktyką, które wynikały z faktu funkcjonowania dwóch różnych programów nauczania (dla absolwentów szkół polskich oraz szkół z litewskim lub rosyjskim językiem nauczania). Tę specjalizację określił on jako „studia dla ambitnych i robotnych”, których wtedy, w dziesiątym roku działalności Centrum Polonistycznego, nie brakowało. Jak z dzisiejszej perspektywy wyglądają postulaty zawarte w artykule Bohdana Cywińskiego? Zawarte w

średnia ocen umożliwia kandydatowi ubieganie się o miejsce finansowane przez państwo. Najwyższa punktacja w kraju obowiązuje na Uniwersytecie Wileńskim.

¹⁷ Zasady systemu opłaty za studia na Uniwersytecie Wileńskim są podane na stronie internetowej: www.vu.lt/Imoku_tvarka2012.

¹⁸ Por. E. Smułkowa, dz. cyt., s. 101.

nim pomysły na urozmaicenie działalności polonistyki z myślą o poprawie sytuacji finansowej Centrum Polonistycznego i jej pracowników (była to np. propozycja zorganizowania na uczelni płatnych kursów języka polskiego dla wszystkich chętnych oraz oprowadzanie wycieczek edukacyjnych z Polski), niestety, zdezaktualizowały się. Apel autora do potencjalnych sponsorów o wsparcie finansowe również nie znalazł wtedy szerszego oddźwięku, nie licząc doraźnej pomocy Romana Krużewskiego z wydawnictwa „Wiedza i Praktyka” z Warszawy, który niejednokrotnie fundował stypendia dla najlepszych studentów polonistyki.

Inny profesor, dr hab. Jerzy Kaczorowski z KUL, w tym samym 2003 roku prognozował Centrum Polonistycznemu, powstałemu na bazie syntezy tradycji i nowoczesności, pomyślny rozwój. Twierdził, że ma ono do spełnienia misję, a nawet obowiązek, stania się „ośrodkiem kulturotwórczym i zaczynem intelektualnym dla środowiska polskiego na Litwie”¹⁹. Zmiany, jakie zaszły po 10 latach, skłaniają jednak raczej do pesymizmu niż do radości. Zwrócił na to uwagę prof. dr hab. Tadeusz Bujnicki, który komentując w 2014 roku stan obu polonistyk wileńskich (a więc również na Litewskim Uniwersytecie Edukologicznym), określił go jako charakteryzujący się „brakiem ducha ekspansywności”, „nastawieniem na ochronę swego kurczącego się stanu posiadania”²⁰.

Sytuacja polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim pogorszyła się na tyle, że wiosną 2014 roku pracownicy Centrum Polonistycznego rozesłali do prasy oraz swoich przyjaciół w Polsce rozpaczliwy list na temat sytuacji, w jakiej znalazła się ta placówka w związku z wprowadzeniem wspomnianych już nowych warunków rekrutacji na studia wyższe na Litwie²¹. Drugim powodem zaniepokojenia był fakt, że „w świadomości społecznej i przestrzeni publicznej na Litwie rozpowszechniane są fałszywe przekonania o zbędności kształcenia polonistów, w związku z czym w ostatnim czasie na Litwie jest coraz mniej osób kończących studia polonistyczne”. Wypada wierzyć, że jest to sytuacja przejściowa, która ulegnie poprawie chociażby z uwagi na to, że polskie firmy poszukują przedstawicieli na Litwie z doskonałą znajomością języka polskiego

¹⁹ Kaczorowski Jerzy, *Czasy stare, czasy nowe*, „Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe. Monografia zbiorowa”, pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy, Wilno 2014, s. 110.

²⁰ Bujnicki Tadeusz, dz. cyt., s. 393394.

²¹ Zob.: www.interpolonistyka.pl/aktualności.

i litewskiego. Poza tym studia polonistyczne na Uniwersytecie Wileńskim w tej chwili mają charakter dwutorowy, czyli są to tzw. studia modułowe, co „daje studentom możliwość nie tylko kształcenia umiejętności filologicznych, ale też zdobywania wiedzy z zakresu zarządzania, ekonomii, psychologii, socjologii i in., co pozwala na podjęcie pracy w firmach działających w różnych branżach”²². Apel pracowników Centrum Polonistycznego przyniósł częściowy skutek – Ambasada RP w Wilnie oraz Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie” nadal przyznają stypendia dla studentów obu polonistyk wileńskich. Zostało też założone specjalne konto bankowe na zbiórkę pieniędzy przeznaczonych na opłatę czesnego.

Uwagi końcowe

Jak zauważyła prof. dr hab. Elżbieta Smułkowa, jedna z „matek chrzestnych” polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim, „jubileusze wywołują wspomnienia, zachęcają do podsumowań, prowokują do myślenia na temat perspektyw”²³. Potwierdzają to wypowiedzi cytowanych tu innych profesorów, w których powtarza się myśl o konieczności wprowadzenia reform studiów filologicznych. Jest to uwaga aktualna nie tylko dla filologii polskiej czy litewskiej, ale też innych. Na sytuację polonistyk w Wilnie, a w mniejszym stopniu bałtystyk w Polsce (w Warszawie i Poznaniu) mają wpływ stosunki polsko-litewskie na szczeblu państwowym oraz widoczna w ostatnich latach zmiana polityki państwa litewskiego wobec mniejszości narodowych²⁴.

Czy polonistyka na Uniwersytecie Wileńskim ma szanse na dalszy rozwój? Jest to pytanie trudne, na które nie sposób jest dać jednoznacznej odpowiedzi, tym bardziej, że uczelnie wyższe na Litwie stoją w obliczu kolejnych reform, które mają być zrealizowane w najbliższym czasie. Nie można wykluczyć drogi, którą proponował w 2003 roku Bohdan Cywiń-

²² Tamże.

²³ Smułkowa Elżbieta, dz. cyt., s. 96. *Refleksja na temat studiów z tak zwanych filologii rodzimych i obcych*, „Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe. Monografia zbiorowa”, pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy, Wilno 2014, s. 96–104.

²⁴ Chodzi m.in. o wygaśnięcie w 2010 r. Ustawy o mniejszościach narodowych. O tym zob.: <http://www.kurierwilenski.lt/2014/06/19/brak-ustawy-o-mniejszościach-narodowych-poważniejszym-problemem>.

ski, a mianowicie zorganizowania na bazie Centrum Polonistycznego instytutu naukowego, w którym jednak prawdopodobnie nie byłoby już etapów dydaktycznych.

Niniejszy tekst stanowi przyczynek do poznania dziejów polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim na przełomie XX i XXI wieku, może być przydatny w badaniach filologicznych i szeroko pojętych historyczno-kulturalnych.

Bibliografia

- 1) Bujnicki Tadeusz, *Polonistyka wileńska. Uwagi o badaniach nad literaturą (na dzieściolecie Katedry Filologii Polskiej)*, „Na pograniczach, kresach i poza granicami. Studia”, Białystok 2014, s. 383–394.
- 2) Cywiński Bohdan, *Filologia kłopotliwej mniejszości*, „Rzeczpospolita”, 2003, nr 254, 30 października, s. 3.
- 3) Dawlewicz Mirosław, *Dzieje i współczesność polonistyki Uniwersytetu Wileńskiego. Współpraca z zagranicą*, „Europejskość ojczyzn. Litewsko-polskie związki literackie, kulturowe i językowe”, pod red. Mirosława Dawlewicza, Wilno 2009, s. 325–335.
- 4) Dawlewicz Mirosław, Fedorowicz Irena, Kalėda Algis, *Słowo wstępne. Polonistyka na Uniwersytecie Wileńskim – bogate tradycje i teraźniejszość*, „Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe. Monografia zbiorowa”, pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy, Wilno 2014, s. 12–17.
- 5) Fedorowicz Irena, *15-lecie polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim*, „Magazyn Wileński”, 2008, nr 12, s. 34–36.
- 6) *Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie: litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe*, monografia zbiorowa, pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy, Wilno 2014.
- 7) Kaczorowski Jerzy, *Czasy stare, czasy nowe*, „Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe. Monografia zbiorowa”, pod red. M. Dawlewicza, I. Fedorowicz i A. Kalėdy, Wilno 2014, s. 105–112.
- 8) Karaś Halina, *Katedra Filologii Polskiej Uniwersytetu Wileńskiego*, „Polonistyka na świecie. Pierwszy Kongres Polonistyki Zagranicznej. Warszawa, 4-6 września 1998 roku. Wybór materiałów”, pod red. Stanisława Dubisza, Aliny Nowickiej-Jeżowej i Jerzego Święcha, Warszawa 2001, s. 180–186.
- 9) Kresa Monika, *Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie: litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe, monografia zbiorowa*, pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy, Wilno 2014 [rec.], „Poradnik Językowy”, 2015, z. 4, s. 128–131.
- 10) Mażul Henryk, *Polonistyka na Uniwersytecie Wileńskim: tradycja zobowiązuje i uskrzydla*, „Nasza Gazeta” 1997, nr 23 (305) z 5–11 czerwca, s. 2.
- 11) Mażul Henryk, *Pierwsza promocja polonistów Uniwersytetu Wileńskiego*, „Kurier Wileński” 1997, nr 120 z dn. 24 czerwca, s. 1.

Artykuły naukowe

- 12) Smułkowa Elżbieta, *Refleksja na temat studiów z tak zwanych filologii rodzimych i obcych*, „Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe. Monografia zbiorowa”, pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy, Wilno 2014, s. 96–104.
- 13) Turkiewicz Halina, *Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie: litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe, monografia zbiorowa*, pod red. Mirosława Dawlewicza, Ireny Fedorowicz i Algisa Kalėdy, Wilno 2014 [rec.] „Slavistica Vilnensis”, 2015, t. 60, s. 297–298.
- 14) Zajączkowska Wanda, *Literackie związki nierozłączne. Rozmowa z doc. dr. Algisem Kalėdą, kierownikiem Katedry Filologii Polskiej Uniwersytetu Wileńskiego*, „Słowo Wileńskie”, 1996, nr 20, 17–23 maja, s. 4.

Źródła internetowe

- 15) <http://www.kurierwilenski.lt/2014/06/19/brak-ustawy-o-mniejszościach-narodowych-poważniejszym-problemem>.
- 16) www.interpolonistyka.pl/aktualności.
- 17) www.vu.lt/Imoku_tvarka2012.

“Philology of a troublesome minority”.

The Past and Present of Polish Philology at Vilnius University

Summary

The title of the paper refers to the name of an article that appeared in 2003 in the Warsaw daily *Rzeczpospolita* (No. 254, 30.10.2003). The author of the article, the historian Bohdan Cywiński, worked for several years as a visiting professor at the Faculty of Polish Philology at Vilnius University.

The writing of the paper that follows was triggered by the celebration of the tenth anniversary of the Faculty of Polish Philology (now the Centre for the Polish Language) at Vilnius University.

This study presents the history of the institution, the specifics of Polish language studies at Vilnius University and prospects for the future, including the possibility of new departures

Keywords: Faculty of Polish Philology, Vilnius University in the 21st century

„Problematiškos mažumos filologija“.

Vakar ir šiandien Vilniaus universiteto polonistikos

Santrauka

Pranešimo pavadinimas siejamas su straipsniu paskelbtu Varšuvos dienraštyje „Rzeczpospolita” (2003-10-30, nr. 254). Jo autorius – prof. habil. dr. Bohdanas Cywiński

skis, keletą metų dirbęs Vilniaus universiteto Filologijos fakultete. Straipsnis buvo parašytas minint šiam fakultete Lenkų filologijos katedros (nuo 2007 m. – Polonistikos centro) 10-ąsias įsteigimo metines. Prof. B. Cywiński aptarė Vilniaus universiteto polonistikos studijų istoriją ir specifiką bei tolimesnės plėtros perspektyvas.

Šio straipsnio autorė aptaria VU Polonistikos centro darbuotojų mokslinę veiklą, o taip pat ieško atsakymo į klausimus: Kaip iš šių dienų perspektyvos atrodo B. Cywiński pastabos ir pasiūlymai? Kiek pasikeitė po daugiau nei dešimties metų polonistikos studijų Vilniaus universitete specifika? Kokios yra VU polonistikos studijų plėtros galimybės? Autorė atkreipia dėmesį į tai, kad dėl šiuo metu rengiamos naujos Vilniaus universiteto, taigi ir Filologijos fakulteto, strategijos į kai kuriuos klausimus atsakyti vienareikšmiškai neįmanoma.

Raktažodžiai: lenkų filologija, Vilniaus universitetas, XXI amžius

„Filologia kłopotliwej mniejszości”. Wczoraj i dzisiaj polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim

Streszczenie

Tytuł referatu nawiązuje do artykułu zamieszczonego na łamach warszawskiego dziennika „Rzeczpospolita” (30 X 2003, nr 254). Jego autorem jest prof. dr hab. Bohdan Cywiński, który przez kilka lat pracował na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wileńskiego jako profesor wizytujący. Artykuł powstał w ramach obchodów 10. rocznicy powstania Katedry Filologii Polskiej (przekształconej w 2007 r. w Centrum Polonistyczne). Prof. Cywiński omówił w nim dzieje polonistyki na Uniwersytecie Wileńskim, specyfikę studiów polonistycznych oraz perspektywę dalszego rozwoju.

Autorka artykułu omawia dorobek naukowy pracowników Centrum Polonistycznego oraz próbuje odpowiedzieć na pytania: Jak z dzisiejszej perspektywy wyglądają uwagi i propozycje prof. B. Cywińskiego? Jak się w ciągu ponad dziesięciu lat zmieniła specyfika studiów polonistycznych na tej uczelni? Czy polonistyka wileńska ma szansę na rozwój? Obecnie na Wydziale Filologicznym oraz całym Uniwersytecie Wileńskim trwają przygotowania do reformy kształcenia, dlatego odpowiedzi na niektóre z tych pytań są utrudnione, a niekiedy wręcz niemożliwe.

Słowa kluczowe: filologia polska, Uniwersytet Wileński, XXI wiek